

Musernes Tempel

En boghandlerskæbne fra slutningen af 1700-tallet

Af ALEKS. FRØLAND

Sidste halvdel af 1700-tallet var for europæisk boghandel som helhed en betydningsfuld epoke, men navnlig i England kan udviklingen henimod den arbejdsdeling mellem forfattere, forlæggere og boghandlere, som er karakteristisk for moderne bogspreddning, spores. Med den berømte Copyright Act af 1709 havde landet – og verden – fået den første lov om ophavsret, således at forfatterne ikke længere havde krybende dedikationer af deres værker til højtstående personer behov for at opnå et økonomisk udbytte af deres arbejde. Det forlæggermæssige initiativ tog til, dog at man stadig søgte at mindske den individuelle risiko ved større bogudgivelser gennem prænumeration, i England kaldet *subscription*, der blomstrede og aflomstrede i den nævnte periode, eller derved, at flere firmaer i fællesskab overtog forlagsretten til et værk, hvis man da ikke ligefrem satte det på aktier, hvilke andele så – der kunne være helt op til 200 – på auktioner inden for faget, *the Trade*, tilfaldt de højstbydende. Mens forlags- og bogladedrift hidtil som regel havde været forenet, skiltes de to funktioner nu mere og mere ad, og ved siden af betegnelsen *bookseller*, der havde været brugt i flæng om forlæggere og boghandlere, blev ordet *publisher* nu den almindeligt anvendte betegnelse for en forlægger.

Endnu var forholdene dog langt fra stabiliserede. Distributionsapparatet var fremdeles svagt udviklet, analfabetismen ikke udryddet, og forlagsvirksomhed må på trods af alle forsigtighedsregler dengang have været forbundet med nærmest større risiko end nu. I hvert fald ser det ud, som om udbud af restoplæg, på engelsk *remainders*, har hørt til dagens orden. De aftoges hovedsagelig af en inderkreds, der ifølge en uskrevet lov, som det kostede dyrt at overtræde, efter købet makulerede så mange eksemplarer, at bogladeprisen fuldt eller næsten fuldt kunne opretholdes for de tiloversblevne.

I denne praksis skete der en ændring i og med JAMES LACKINGTONS fremtræden som storboghandler i slutningen af århundredet. Han regnes for den første, der systematisk kastede sig over det køb og salg af restoplæg, som gennem et par hundrede år har betydet så meget for driftige og kapitalstærke engelske boghandlere. Måske vil det blive vor tid forbeholdt at fremkalde en ny omlægning, efter at englænderne nu med forbillede i de organiserede skandinaviske nedsættelser forsøger at skabe et årligt bogudsalg.

Denne Lackington, om hvem der skal fortælles i det følgende, var ikke skåret over en almindelig læst – et udtryk, der falder naturligt, da han begyndte som skomager. Hvis man anerkender begrebet romantik i forbindelse med handel, kan det forsvares at kalde ham en romantisk skikkelse. I hvert fald var hans karriere eventyrlig. Fra en ringe, nærmest håbløs start i livet drev han det til stor velstand og til at opbygge en forretning af usædvanlige dimensioner. Forfængelig var han som en abe, og man fæster større lid til en af hans biografer, når denne siger, at Lackingtons eneste mål var at tjene penge, end når vedkommende i samme åndedrag betegner ham som et varmhjertet menneske. På det sidste indeholder Lackingtons egen beretning ikke mange eksempler, og de få, der er, er givet på en sådan måde, at man ikke altid føler sig overbevist om hans motivers renhed. Overhovedet ægger han jævnlig til modsigelse. Selv når han gør anskuelser gældende, som man må bifalde, er hans form som regel så kæphøj og udfordrende, at man fristes til at tage afstand fra dem. Han var ikke populær blandt fagfæller.

Rodfæstet blev han aldrig, hvad der, hans udvikling taget i betragtning, ikke var mærkeligt. I sin pure ungdom blev han grebet af metodismen, hvis tilhængere ved flere lejligheder var hans velgørere, og det ville have været et smukt træk, hvis han havde bevaret en naturlig veneration for sine forladte anskuelser i stedet for at sparke til dem, da han – i øvrigt efter gentagne frafald og nyomvendelser – i en moden alder havnede i en efter hans egen opfattelse liberal og filosofisk underbygget fornuftstro; i sit livs aften skulle han vende tilbage til metodismen og blive prædikant for den. Men selv i de år, da han optræder allermest sikker, mærker man ligesom et behov hos ham for at stive sig selv af, hvorfor han fylder sine *Memoirs*, der er den vigtigste kilde til oplysninger om ham, med et utal af livsanskuelsescitater; hvis den velvillige læser derfra har sluttet sig til forfatterens store belæsthed, har det næppe været ham imod.

I *Confessions*, som er skrevet tretten år senere og ikke indeholder meget primært stof, gør han afbigt for sine udfald mod metodismen. Sit afgørende frafald tilskriver han sin fortræffelige anden hustru, og i det hele taget har han det med at finde fejl hos andre; bjælken i sit eget øje bliver han ikke i tilsvarende grad vár. Til *Confessions* slutter sig et irrelevant og ikke ganske renfærdigt tillæg om unge pigers opdragelse på kostskoler. Det fremkaldte en pseudonym travesti.

Lackington er en god fortæller, når han fortæller. Hans tilbøjelighed til at citere og til at smæde er allerede nævnt, men desuden sinkes hans fremstilling af en mængde anden udenomssnak. Undertitlen til *Memoirs* angiver, at bogen indeholder mange »original humorous Stories« og »droll Anecdotes«, og over mængden kan der i sandhed ikke klages, blot er historierne hverken særlig humoristiske eller spøgefulde, til gengæld tangerer adskillige af dem det drøje. Denne del af sit stof menes han at have fra den samtidige satiriker Peter Pindar, d. v. s. John Wolcot. Men trods alt er man glad for, at han fulgte den skik, som ældre boghandlere havde skabt, og nedskrev sit levnedsløb. Foruden at hans hovedværk tegner et billede af ham selv, giver det vigtige bidrag til engelsk boghandels historie.

Inden for boghandelen blev Lackington noget af en nyskaber, selv om man viger tilbage for at kalde ham reformator. Hans evner som forretningsmand var uomtvistelige, og han var uden frygt, klarhovedet, energisk, ærlig. De principper, han endte med at følge, var hans egne, og han hævdede dem med et egensind og en udholdenhed, der er beundringsværdig. Da han startede som boghandler, var han totalt uvidende om fagets sæder og skikke, og han så det som sin opgave at modarbejde dem, da han stødte på dem. Hans succes bundede, siger den engelske boghandelshistoriker E. Marston i *Sketches of Booksellers of Other Days*, i høj grad i hans natur, men måske endnu mere i den omstændighed, at han havde det held at falde over nye fremgangsmåder, som fik succes, fordi de var nye.

★

James Lackington blev født i Wellington i Somersetshire 31. august (gammel stil) 1746 som den ældste af elleve søskende. Han yndede at give det udseende af, at han nedstammede fra en kendt slægt, der havde givet navn til en landsby. Bedstefaderen var en velstående gentleman farmer, som

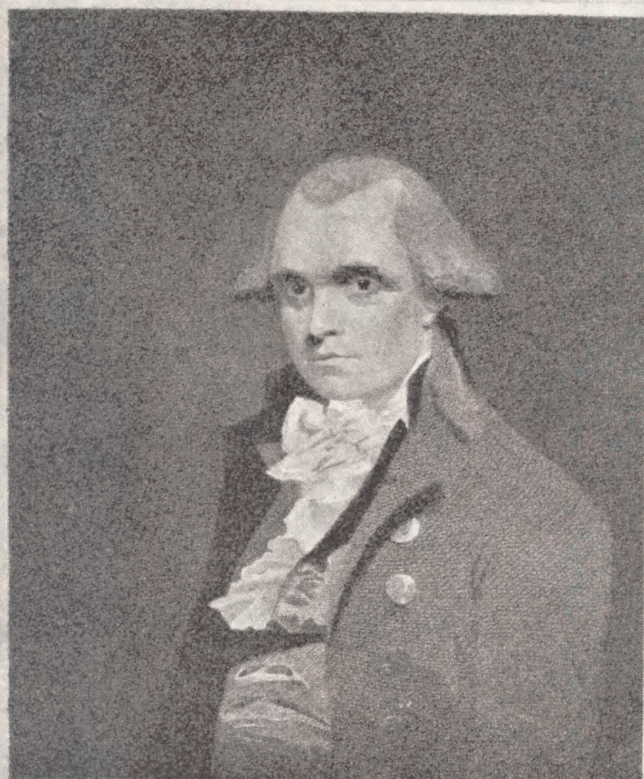
satte sin søn George Lackington, James' fader, i skomagerlære i Wellington i den hensigt senere at hjælpe ham til en selvstændig virksomhed. Uheldigvis pådrog George Lackington sig sin faders vrede ved at gifte sig med en pige uden midler, og først da parret havde levet hæderligt og arbejdsomt i en årrække, tog han sønnen til nåde og overlod ham så mange penge, at han kunne begynde som mester. Denne pludselige velstand blev George Lackingtons ulykke. Han begyndte at svire, og trods gentagen hjælp fra faderen gik det mere og mere tilbage for ham. Da han døde af drik, følte familien det som en lettelse, skriver James Lackington. Er denne hård i omtalen af sin fader, har han til gengæld kun godt at sige om sin moder, der var en kvinde af usædvanlig energi og udholdenhed. I årevis arbejdede hun 19-20 timer i døgnet for at holde sammen på stumperne og forsørge sin uværdige mand og deres mange børn.

Mens faderen holdt sig sober, blev James som familiens håb sat i skole. I sin barndom drev han det ikke til at kunne læse, for da moderen måtte overtage forsørgelsen af familien, var der ikke længere råd til de to pence, som skolen kostede om ugen. I stedet måtte James være barnepige for sine yngre søskende og udvikle sig til en rigtig spilopmager.

Kun en halv snes år gammel aflagde han de første prøver på sit handels-talent. Ved at høre en gammel mand råbe på gaden med æblepostej fik han den tanke, at det måtte han kunne gøre lige så godt eller bedre. Han kom i huset hos en bager, hvis varer han falbød med så stor ihærdighed, at konkurrenten blev slået ud, mens principalen fik så store indtægter, at han slap af med en tyngende gæld. Lang varighed fik engagementet ikke. På grund af alle de forskellige puds, James spillede ældre damer, måtte bageren afskedige ham.

I sin vrede herover satte faderen ham til at hjælpe sig på værkstedet, men som dreng skulle Lackington endnu en gang komme til at vise sine anlæg for handel. En bogbinder, der havde hørt om hans succes hos bageren, fik lov at låne ham som omfører af almanakker i dagene før og efter jul. Det var et job efter drengens hjerte, og så godt klarede han sig, at de voksne handelsmænd, han gik i bedene, truede ham med grove prygl; faderen var ligefrem ængstelig for hans forlighed. Selv var James ikke ræd. »Ved hjælp af mine hurtige ben holdt jeg dem på passende afstand. . . . Lidet anede jeg,« skriver han videre, »at jeg senere i livet skulle vække en tilsvarende misun-

Sutor Ultra Crepidam Feliciter ausus.

*Kramer Pinx.

Scott sculp.

I. LACKINGTON.

*Who a few years since, began Business with five Pounds,
now sells one Hundred Thousand Volumes Annually.*

Titelkobberet til James Lackingtons Memoirs, udgaven 1793.

delse hos mange boghandlere i London og på andre pladser«, hvorpå han afrunder episoden med et par af sine utallige citater.

Da James var 14½, blev han (1760) af faderen sat i skomagerlære i byen Taunton hos George og Mary Bowden, ifølge deres lærling så støt og solidt et par, som nogen sinde har gået på Guds grønne jord. De seks dage af ugen passede de flittigt deres værksted – foruden James havde de to sønner som hjælpere – den syvende viede de til anabaptistmøder, hvor der prædikedes en fortræffelig moral, men kun blev gjort lidt ud af sjælens dybere behov. Den ældste af sønnerne gik over til metodismens mere temperamentsfulde lære, og med den nyomvendtes iver tog han fat på at vinde sin familie for John Wesley og redde den fra evig fortabelse. I et par år bølgede striden frem og tilbage, mest udkæmpet ved hjælp af skriftsteder fra bibelen, som mrs. Bowden til stadighed havde liggende opslået på sit skød. Metodismen sejrede, også over Lackington. For ham havde omvendelsen til følge, at han indså det ønskelige i at kunne læse, så han i diskussioner ikke længere var afhængig af de bevissteder fra bibelen og Wesleys skrifter, som han kunne huske udenad. Hans moder gav ham tre pence om ugen, og heraf betalte han en af de unge Bowdens halvdelen for en times undervisning. Den måtte foregå i mørke, da lys på kammeret ikke var tilladt. Om vinteren var den Bowden'ske arbejdsdag fra kl. 6 til 22, om sommeren »kun« så længe det var lyst.

Nu blev Lackington en utrættelig læsehest, der kastede sig over alt trykt, han kom i nærheden af, og i det omfang, hans midler tillod ham det, var han en ivrig bogkøber. Først var det mest metodistiske skrifter, han slugte, men senere gik han ikke af vejen for Platon, Seneca, Plutarch, Epiktet og Epikur; navnlig for de to sidste var han begejstret. Derefter fulgte tilegnelsen af Voltaire, Tom Paine og andre fritænkeriske forfattere, der rokkede ved hans tro på metodismens ufejlbarlighed. Det var dog noget ydre, der førte til hans første brud med Wesleys lære. Der skulle afholdes parlamentsvalg i Taunton, og for at sætte ham i stand til at afgive sin stemme blev han købt fri af den tilbageværende del af sin lære. Han kom til lidt penge, og i nogle uger førte han, der havde fået temmelig høje tanker om sin egen indsigt i mange forhold, en verdslig og vidtløftig tilværelse.

Da valget var overstået, mistede hans velyndere interessen for ham, og han måtte igen arbejde for det daglige brød. Han forlod Taunton og havde

plads som svend i forskellige byer, samtidig med at han oplevede nogle skiftende forelskelser. Varigst var hans følelser for mejersken Nancy Smith, som han i syv år periodisk gjorde kur til, delvis ved hjælp af dikterede breve. Først da han var i midten af tyverne, lærte han sig selv at skrive, og han fik aldrig, oplyser han, nogen god håndskrift, selv om han skulle komme til at skrive uendelig mange bogtitler af. Til Nancy blev han viet i Bristols St. Peterskirke sidst i 1770, og da de nygifte efter højtideligheden undersøgte deres lommer, viste det sig, at de havde nøjagtig en halv penny til at begynde deres samliv for. De arbejdede imidlertid begge hårdt og dygtigt med de broderede silkesko, der var Lackingtons speciale, og efterhånden drev de det til en samlet ugentlig indkomst, der varierede mellem 10 og 12 shillings.

I længden kunne mrs. Nancy ikke holde til det strenge liv; hun var stadig syg, og doktor eller medicin var der ikke råd til. Efter et par håbløse år i Bristol besluttede Lackington derfor at tage til London, hvor han håbede at finde bedre betalt arbejde. Han kom til hovedstaden i august 1773 med den traditionelle half-crown på lommen og fik plads hos en mester. Trods de foregående frafald gjaldt hans første undersøgelser, hvor metodismen havde et af sine »evangelie-udsalg«; han viste sine papirer og blev behørigt optaget i menigheden. I løbet af en måned skrabede han så mange penge sammen, at han kunne sende bud efter sin kone.

Omtrent på dette tidspunkt døde bedstefaderen og efterlod sønnesønnen en arv på ti pund sterling; hovedarving var en efter den afdøde opkaldt yngre broder til James. Så lidt kendte Lackington dengang til pengeoverførsler, at han ikke så anden udvej end selv at rejse til Somerssetshire og hente den i hans øjne uhyre sum. Uheldet var på flere måder ude efter ham på rejsen, og det var med en stærkt reduceret kapital, han vendte hjem til London, men der var dog så mange penge igen, at det stræbsomme unge par fik råd til adskillige ting, de hidtil havde måttet savne. De fortsatte med at arbejde strengt og leve nøjsomt, og snart kunne de flytte ind i et værelse med deres egne møbler. »Jeg tror ikke, Alexander den Store nogen sinde tænkte på sine umådelige erobringer med blot halvt så stor glæde som den, vi følte ved forbedringen af vor stilling«. Der fulgte efterhånden flere nyanskaffelser, og Lackington glemte ikke sin kærlighed til bøgerne. Til tider gik det ud over maden.

Juleaften 1773 blev han af sin kone sendt på torvet med 2½ shillings for at købe en kalvesteg til juledag. Undervejs kom han forbi en handel med brugte bøger og gik derind, idet han lovede sig selv ikke at give mere end seks, højst ni pence ud; der ville stadigvæk være nok til en steg. Men han faldt over Edward Youngs *Night Thoughts*, hvis højtidelige blankvers med deres patetisk tungsindige betragtninger over livet, døden og eviggheden han ikke kunne stå for, skønt eksemplaret kostede de 2½ shillings, der var hele hans pengebeholdning. Uden mad, men fyldt af den største forventning til bogen ilede han hjem. Med triumf viste han sin misfornøjede hustru den skat, han havde erhvervet, og med luftig veltalenhed udlagde han for hende, at kalvefjerdingen kun havde kunnet glæde dem nogle timer, mens den guddommelige Young betød en livsvarig nydelse. Helt lykkes det ham vistnok ikke at vinde hende for sit syn på sagen, men selv satte han sig straks ned og læste i ét væk til klokken tre om natten.

I juni 1774 gjorde en trosfælle Lackington opmærksom på en ledig butik i Featherstone Street og foreslog ham at leje den og begynde for sig selv. Tanken tiltalte Lackington, men han, som nogle måneder igennem havde bemærket, hvordan en nærliggende bod med brugte bøger havde slået sig op, erklærede, at foruden med sko ville han handle med bøger. Som den store bogelsker han var, følte han sig overbevist om, at han kunne klare sig endnu bedre end boghøkeren, samtidig med at han ville få øget adgang til læsning. Vennen skaffede ham butikken og sagde: »Når du bliver Lord Mayor, må du bruge al din indflydelse og sørge for, at jeg bliver rådmand.«

I Featherstone Street, der ligger i den del af London, hvor han fik hele sit senere virke og hvor en gade nu bærer hans navn, åbnede Lackington da sin første forretning dagen efter St. Hans 1774. Lageret, der bestod af lidt læder og bøger, bl. a. en sækfuld gammel teologi, som han havde til-
tuset sig for en guinea, havde en værdi af 5 pund sterling. Han var så stolt af at se sit navn prange over døren, at han mindedes Nebukadnesars »Er dette ikke det store Babylon, jeg har bygget?« Hans fromme hustru fandt sig foranlediget til at advare ham mod hovmod og erindre ham om, at alt er forfængelighed.

Gaden var trist, men alligevel fandt Lackington kunder, og hver penny, han kunne afse, brugte han til køb af yderligere lager. Af et fond, der var beregnet på hjælp til værdige medlemmer af metodistmenigheden, lånte

han rentefrit i tre måneder 5 pund, som blev bundet i bøger. På den daglige husholdning ofrede han og hustruen det mindst mulige; de levede mest af kartofler og drak vand til. I seks fremgangsrige måneder boede de i Featherstone Street, og i løbet af denne tid voksede Lackingtons lager i værdi fra 5 til 25 pund. Et sådant aktiv mente han var for godt til gaden, hvorfor han flyttede til en butik med lejlighed i Chiswell Street nr. 46, og her sagde han definitivt farvel til skomageriet, *the gentle craft*. Sit lille lager af læder realiserede han; provenuet omsattes i bøger. Det var mest opbyggelsesskrifter, han handlede med, for endnu var han så uvidende og fuld af sekteriske fordomme, siger han selv, at han ødelagde alle fritænkeriske bøger, der kom i hans eje.

I sammenligning med Featherstone Street var Chiswell Street et fremskridt. Strøggade var den ganske vist ikke. Størst trafik var der på de dage, da folk hastede igennem den for at se en forbryder blive hængt i Tyburn galge eller når metodisterne holdt deres mange gudstjenester. Toges bogbestandens omfang i betragtning, var omsætningen god, og Lackington gjorde den erfaring, at nu da hans forretning begyndte at ligne en rigtig boghandel, ændredes hans kunders adfærd. Hidtil havde de købt til hans priser uden at tinge; nu søgte de ikke bare at prutte, mange blev simpelthen væk, skønt han i kraft af sin voksende indsigt ofte kunne nøjes med at forlange pence, hvor han før havde taget shillings. Årsagen til denne tilsyneladende ubegribelige opførsel fandt han i kundernes tro på, at markandisere, der intet bogkendskab har, holder lavere priser end boghandlere, »skønt jeg af erfaring kan bevise det modsatte . . . Fordi jeg ikke vidste bedre, da jeg begyndte at handle, gav jeg indtil 3 shillings for bøger, som jeg hos forlæggerne kunne få for 2, og jeg kunne derfor ikke sælge dem så billigt som nu, da jeg ofte hos forlæggerne køber dem for en fjerdedel af prisen«. Heller ikke bogauktionerne med deres tilfældige udfald, som han giver adskillige eksempler på, kunne konkurrere med hans boglade som indkøbssteder, ja, ikke engang pantelånerne, skønt de antoges at være særlig billige, fordi de lod, som om de falbød uindløste panter; mange af deres bøger købte de imidlertid hos Lackington.

Foreløbig gik alt godt for ham, men i september 1775 blev han angrebet af en frygtelig feber. Otte eller ti dage senere fik hans kone sygdommen, og hun stod den ikke igennem; hun døde og blev begravet, uden at han i

sin febevildelse anede det mindste derom. De kvinder, der skulle se efter ham og hende, bestjal ham for tøj og var som regel fulde, så det var ikke deres skyld, at han kom sig. Hvis ikke et par venner havde sørget for at aflåse butikken, havde de antagelig også forgrebet sig på hans bøger. Lackington giver hustruen et smukt eftermæle, idet han dog klart lader forstå, at hun ikke var fulgt med ham i udvikling.

Da han atter var oven senge, lærte han miss Dorcas Turton at kende. Hun var en dame af god familie, som det var gået tilbage for. Faderen havde bortspillet en medgift på 20.000 pund sterling, og datteren måtte holde skole for at forsørge ham og sig selv. Hun var aldeles ubehersket glad for bøger, så hvem kunne være bedre egnet som boghandlerkone? Lackington friede, fik ja, og de blev viet 30. januar 1776. Det var kun godt to måneder efter den første hustrus død, så måske er det en form for selvforsvar, når han i omtalen af begivenheden citerer den nedennævnte John Buncler, der også erstattede tabet af en værdifuld kvinde ved erhvervelsen af en anden og endnu værdifuldere. »Den blotte tanke at have en kvinde, jeg kunne læse sammen med og som kunne læse for mig, hensatte mig i henrykkelse«. Han benytter lejligheden til at aftrykke nogle linjer, som han åbenbart anvendte som reklame:

Of all the pleasures, noble and refin'd,
Which form the taste and cultivate the mind,
In ev'ry realm where science darts its beams,
From Thale's ice to Afric's golden streams,
From climes where Phæbus pours his orient ray,
To the fair regions of declining day,
The »Feast of Reason« which from *Reading* springs,
To reas'ning man the highest solace brings.
'Tis *Books* a lasting pleasure can supply,
Charm while we live, and teach us how to die.

Han priser udførligt det held, der fik ham til at læse Thomas Amorys *Life of John Buncler, Esq.* (1756 og 1766). »Jeg kender intet værk, der som det er egnet til at gives i hænderne på en stakkels uvidende, bigot, overtroisk metodist . . . Da jeg lagde det sidste bind fra mig, »My soul had took its freedom up« (Green)«. I *Memoirs* følger nu yderligere over hundrede sider med angreb på metodisterne, og forfatteren har antagelig selv følt, at

det var ved at blive for meget af det gode, for han slutter et par gange sine breve med at erklære, at nu skal det være slut, men så er der lige et par »anekdoter«, han skal have med, hvorefter han fortsætter på en frisk.

Metodisterne tog ham hans frafald ilde op og undlod ikke at vise det. Nogle stod stille foran hans dør, løftede besværgende armene mod himlen, stønnede og vendte det hvide ud af øjnene, før de gik videre. Mange trak ham til side og jamrede: »O, broder Lackington! Det smerter mig, at du, der til at begynde gik i åndens ledebånd, nu ser ud til at ville ende som en dyrker af kødet. Jeg besværger dig, broder, husk på Lots hustru«. Lo han ad dem, vendte de ham ryggen i største hast og forsikrede, at djævelen stod parat med sin fork for at kaste ham i helvedes luer. Men Lackington lod sig hverken lokke eller true. Han var sikker på, at han endelig var et oplyst menneske, og desuden var han klart på vej til verdslig succes, hvad der kan have afledet hans tanker fra det hinsidige.

Hans nye hustru havde vist sig at være et heldigt lod i ægteskabets lotteri – udtrykket er hans – og hendes kærlighed til bøger, mest romaner, gjorde, at hun nød livet i bogladen og blev ham en fortrinlig medhjælp, der i hans fraværelse var fuldt kompetent til at påtage sig kundebetjeningen; af personale havde han hidtil kun haft en dreng. Han kom ind på at købe hele bogpakker, og så hårdt anstrengte han sin kapital, at han ofte måtte pantsætte sit ur, ja klæder og bøger, for at skaffe penge til nye bogkøb.

Heri skete der en forbedring, da han tidligt i 1778 gik i kompagni med oliehandleren og bogsamlere John Denis – »et eksempel på Guds nobleste

Det var i 1700-tallet almindeligt, at forretningsdrivende lod slå reklamemønter, der ved køb hos de pågældende indløstes med deres pålydende. Lackington lod ved flere lejligheder slå sådanne mønter, der fremstilledes i store mængder og findes med lidt forskellige indskrifter. Den her gengivne bærer på forsiden indskriften: J. Lackington 1794, på bagsiden: Halfpenny of J. Lackington & Co. Cheapest Booksellers in the World.

værk: en hædersmand« –, som indskød kapital nok til en væsentlig forøgelse af lageret. Det første katalog, med 12.000 bind, blev udgivet af J. Lackington and Co. i 1779. Salgsresultatet var pænt. De to kompagnoner kom udmærket ud af det med hinanden i et par år. Så blev Lackingtons voldsomme trang til stadig at binde penge i nyt lager Denis for meget, hvad der førte til animerede diskussioner og til opløsning af kompagniskabet maj 1780. De skiltes i venskab; Denis lod penge stå i firmaet på gunstige betingelser for Lackington, og også ved anden lejlighed rakte han ham en hjælpende hånd. Ved sin død, der indtraf kort tid senere, efterlod Denis vennen sin samling – den største i privat eje – af sjældne og kostbare bøger om okkulte og alkymistiske emner.

Året 1780 blev et vendepunkt for Lackington. Han besluttede da, at han ikke længere ville yde nogen person, ikke engang adelige, nogen form for kredit. Man udlo ham og lod ham forstå, at han lige så gerne kunne påtage sig at bygge et babelstårn som at ville drive en stor forretning uden kreditgivning, men han blev ved sit. Han mærkede samtlige sine bøger med åbne priser, som han påstår var lavere end enhver anden boghandlers, og selv om systemet uundgåeligt måtte føre til gnidninger, beholdt han ikke blot de fleste af sine gamle kunder, men fik mange nye. Så stejl var han, at når hans bude bragte pakker i byen, måtte de enten komme hjem med betalingen eller tage bøgerne med tilbage. Udenbys købere måtte indsende forudbetaling, skønt det stødte på tekniske vanskeligheder, indtil et postanvisningssystem omtrent på dette tidspunkt blev indført i England.

Det gik altså fremad for Lackington i den store stil, og han undlader ikke at prale med de opnåede resultater, som gjorde det plat umuligt for andre at konkurrere med ham; heller ikke forsømmer han at lamentere over den misundelse og bagtalelse, han var genstand for. »Det skortede ikke på boghandlere, som var lavsindede nok til at påstå, at alle mine bøger var indbundet i fåreskind, og at jeg brugte andre kunstgreb, hvilket imidlertid alt sammen, så langt fra at skade mig, tværtimod vendte sig til min fordel«. Han satte stadig sit nu betydelige overskud i nyt lager, og i 1784 kunne han udsende et katalog med 30.000 titler, der kvalitetsmæssigt i stort omfang lå over det første katalogs.

Men så dukkede der en vanskelighed op, han ikke havde forudset. Meget logisk ræsonnerede mange kunder, at når Lackington solgte så billigt,

SECOND PART OF
LACKINGTON'S
CATALOGUE
FOR 1786.

CONSISTING OF
Above Twenty Thousand Volumes,

In various Languages and Classes of Learning,

Including some valuable LIBRARIES purchased since *October*.
With many MODERN PUBLICATIONS,
MANY IN ELEGANT BINDINGS.

The whole are selling at the *Extreme Low Prices* which are printed
in this Second Part, and marked in every Book,

By J. LACKINGTON,

At his SHOP,
No. 46 and 47, *Chifwell-Street, Moorfields, London.*

WHERE MAY BE HAD,
The utmost Value for Libraries or Parcels of Books,
OR, BOOKS EXCHANGED.

☞ Not an Hour's Credit will be given to
any Person, nor any Books sent on
board Ships or into the Country before
they are paid for.

This Second Part, Price Sixpence (which will be allowed to Purchasers in 6s) may be had at the Shop, and of the following Booksellers; Richardson, Royal Exchange; Barker, Russell-Court, Drury-Lane; Marlow, No. 187, High-Holborn; Walker, No. 44, Paternoster-Row; Ryan, No. 351, Oxford-Street, near the Pantheon; and Manson, King-Street, Westminster.

N. B. The First Part of this Catalogue, Price 1s, to be allowed to Purchasers in 10s, or paid back if the Catalogue be returned, (though no Purchase be made) only to be had at the Place of Sale: consisting of Forty Thousand Volumes, will continue on Sale until *October*, 1786, when a very large new Catalogue will be published.

N. B. To prevent Mistakes, those who send for any Books are desired, besides the Number, to send the first Word, and the Price of the Article they want.

BOOKBINDING done in the neatest Manner and exceeding cheap.

Et af Lackingtons kataloger, som findes i Det kgl. Bibliotek. Bemærk hans meget kategoriske tilkendegivelse af, at ingen kredit ydes.

kunne han ikke også købe dyrt. For at sikre sig det nødvendige antal tilbud indførte han derfor den praksis, at han vurderede interesseredes bogsamlinger, »idet jeg, hvis det ønskes, fremkommer med det højeste bud, jeg kan give, hvilket bud jeg altid sørger for ligger på højde med, hvad nogen boghandler kan betale. Hvis sælgeren ikke vil akceptere min pris og spørger andre boghandlere, betaler han mig 5 % for vurderingen. Når han så opdager, at han ikke kan få en bedre pris andetsteds og vender tilbage til mig, betaler jeg ham ikke blot det beløb, jeg først tilbød ham, men han får også de 5 % for vurderingen godtgjort«.

Da Lackington begyndte at få kendskab til almindelig boghandlerskik, fandt han, at når bøger ikke blev solgt så hurtigt som ventet, sendte forlæggerne ofte restoplagerne på private auktioner, hvortil kun de boghandlere fik adgang, som havde fået sendt katalog. Det kunne på een auktion dreje sig om så store antal som mellem halvfjerds og firs tusind eksemplarer. Det var her, han stødte på den praksis, der er hentydet til i indledningen til artiklen, nemlig at køberne tilintetgjorde indtil halvdelen eller tre fjerdedele af de erhvervede restoplager, så de kunne forlange fuld eller næsten fuld bogladepris for de tiloversblevne eksemplarer. »Det var en uafviselig forudsætning, at hvis nogen [til publikum] solgte bøger til under den oprindelige pris, blev vedkommende udelukket fra fremtidige auktioner. Så snæversynede var indehaverne af forlagsretten«.

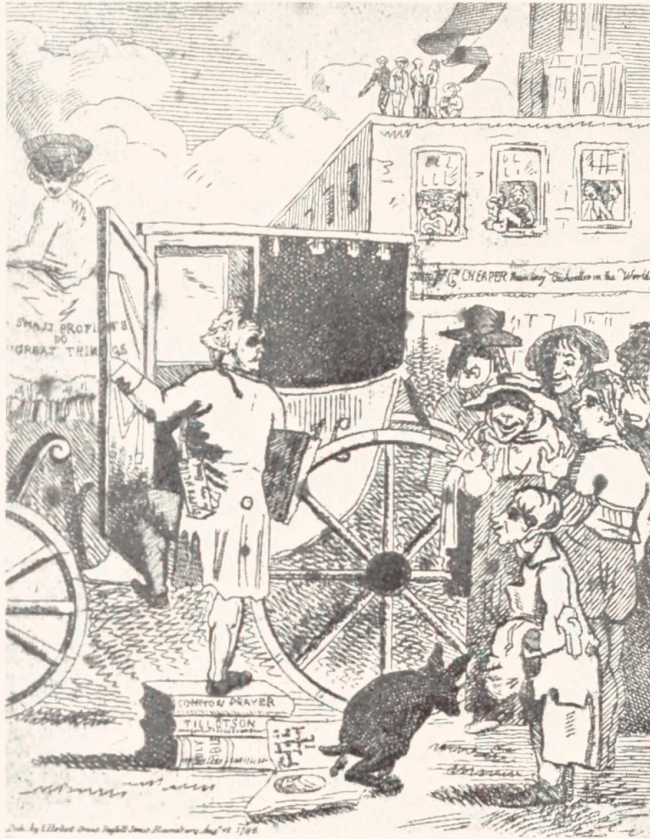
Selv overholdt Lackington i nogen tid denne regel, men det varede ikke længe, før han konstaterede, at det var lettere at sælge mange eksemplarer af en bog til nedsat pris end få til den oprindelige. Han indrettede sig derfor og solgte i hundredtusindvis af bøger. På det tidspunkt, da han skriver sine memoirer, regner han med, at han ved denne sin fremgangsmåde, »der var til stor fordel for almenheden, ja for forlæggerne selv«, men som skabte ham mange fjender, havde reddet en halv million bøger fra at blive til kræmmerhuse. »Når man betænker, hvor mange kundskaber der kan udvides ved en eneste bog, som ofte læses af mere end tyve mennesker, kan jeg være stolt af den tanke, at jeg tildels er årsag i den oplysning, som man nu finder blandt Londons fattige indvånere«.

Når Lackington kommer ind på en omtale af forholdet mellem forfattere og forlæggere, tager han, der ellers er så kritisk indstillet mod *the Trade*, overraskende forlæggerens parti. Intet er mere almindeligt, siger han, end

at høre forfattere beklage sig over forlæggernes smålighed, når de skal købe manuskripter, men i de fleste tilfælde savner disse beskyldninger sagligt grundlag. Han citerer med bifald dr. Johnsons udtalelse om, at forlæggere er de bedste mæcener, og han giver en række eksempler på forfatterindtægter. Det var ikke småpenge, det drejede sig om – beløb op til 6000 pund sterling forekommer, og en familie *kunne* dengang leve for 30 pund om året. De anførte eksempler gælder alle oplysende litteratur, for romaner stillede betingelserne sig væsentlig ugunstigere. »Jeg har hørt om forlæggere, der byder så lidt som en halv guinea for manuskriptet til en roman. Det er i sandhed en chokerende lav betaling . . . men mange romaner er faktisk blevet udgivet, som ikke var udgiften til papir og tryk værd, så forlagsretten var dyr til en hvilken som helst pris«.

Også på Lackingtons tid var det almindeligt, at forfattere nærede overdrevne forestillinger om deres værkers salgsmuligheder. Han anfører et eksempel på en sådan optimist, der var aldeles sikker på, at hver familie i Storbritannien ville købe *mindst* eet eksemplar af hans bog (Irland, hvor eftertrykkeriet graserede, var øjensynlig intet marked), og da han efter lang tids forhandling selv nævnede et første oplag på 60.000, ventilerede han samtidig sin frygt for, at et optryk ikke skulle kunne iværksættes hurtigt nok. Efter endnu længere tids snak frem og tilbage lykkedes det at overtale ham til at begynde med 1250, men så måtte forlæggeren også love at arbejde både dag og nat, når nyt oplag skulle sættes i gang. Til trods for en omfattende avertering blev salget 83 eksemplarer, »til forfatterens usigelige ydmygelse«. Lackington advarer forfattere mod selv at fremstille deres bøger og derpå give dem i kommission hos en boghandler eller forlægger, men endnu værre var det, hvis de udsendte dem på eget forlag. Den eneste mulighed for et tilfredsstillende salg lå i distribution gennem faget og på betingelser, som boghandlerne kunne være tjent med. Selv købte Lackington kun i ringe udstrækning manuskripter til udgivelse. Parentetisk kan nævnes, at han var fremsynet nok til at se med velvilje på de i hans tid opdukkende læseselskaber og lejeviblioteker; han var klar over, at de i længden ville skabe nye bogkøbere.

Flere steder i sine erindringer opererer Lackington med tal for sine køb af bøger og for sin fortjeneste. Tallene er store, men det ses ikke, at engelske boghandelshistorikere drager deres rigtighed i tvivl. Selv fattede han ikke

Karikatur fra Peter Pindars Ode 1795. James Lackington stiger op i sin vogn, der bærer mottoet: *Small profits do great things*.

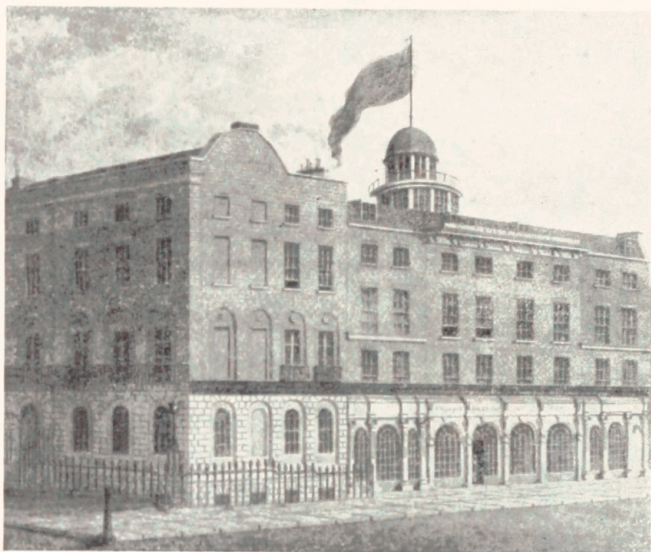
bagefter, at han havde kunnet skaffe de summer, der krævedes. Kendt som han blev for sine dristige dispositioner, overvældedes han efterhånden af tilbud fra både hovedstad og provins, både fra faget angående restoplæg og fra private angående større og mindre bogsamlinger. Restoplæg, som han ofte overtog i rå materier, købte han – foruden på de allerede nævnte auktioner – efter fallit-, ophørs- og dødsboer, når forfattere og forlæggere ville lette deres lager m. v. Ved en af disse lejligheder bandt han sig i løbet af en eftermiddag for 5000 pund sterling. Antallet af købte eksemplarer varierede åbenbart normalt mellem 100 og 500, men tal som 2000, ja 6000 forekom. Af Watts *Psalms* og *Hymns* ejede han engang 10.000 af hver, men

dette tal trykker han også med kapitæler. Hans kapitalbehov øgedes stærkt, fordi han måtte lade mange af bøgerne indbinde i forskellig stil, så han kunne tilfredsstille kundernes smag.

Han var selv klar over, at faren for storhedsvanvid forelå, og for at han ikke skulle glemme sin beskedne begyndelse og det princip, der havde været hans stadige ledestjerne, lod han på døren til sin vogn male: *Small profits do great things*. Den samme tanke udtrykker han et andet sted, hvor han føler sig foranlediget til at forklare sin vej til velstand, i boglige vendinger: »Jeg forsikrer, at alt, hvad jeg ejer, er jeg kommet til ved små avancer, *indbundet* i flid og *med spænder* af sparsommelighed.« I flere af sine kataloger og også som inskription på den kobberstukne frontispice med hans portræt foran titelbladet til *Memoirs* lod han trykke: *Sutor ultra crepidam feliciter ausus* – frit gengivet: Skomageren, som med held forlod sin læst.

Med den høje mening, Lackington efterhånden fik om sig selv, fulgte naturligt en tilsvarende vurdering af det, han havde med at gøre. »Blandt alle skoler, hvor menneskelig viden kan erhverves, kender jeg ingen, der kan måle sig med en boghandlers butik. En boghandler, som overhovedet har sans for litteratur, kan siges at nære sin ånd ligervis som kokke og slagterkoner, der bliver fede af at lugte til maden.« Metodisterne må selvfølgelig ved en lejlighed som denne have et lille hib: »Mr. Wesley fortalte sin menighed i Broadmead, Bristol, da jeg var til stede, at han aldrig kunne beholde en boghandler mere end seks måneder i sin hjord«. Lackington var klar over, hvor meget der krævedes af en boghandler af hans format: »Jeg var nødt til at holde mig underrettet om den politiske situation i Europa, idet jeg altid har konstateret, at bogsalg påvirkes stærkt af den politiske udvikling. Hvis der er betydningsfulde nyheder i aviserne, trækker de mennesker til kaffehusene, hvor de diskuterer aftenerne væk i stedet for (som de burde) at besøge bogladerne eller blive hjemme og læse. Den bedste tid har boghandelen, når der ikke er nyheder i omløb«.

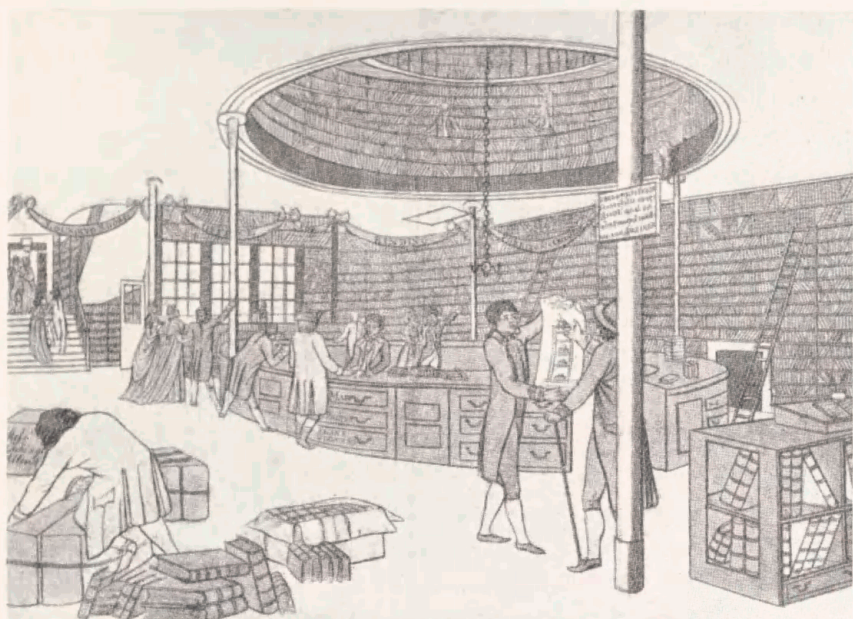
I det pulterkammer af kundskaber, som hans eget hoved engang havde været, bragte han orden, da han forlod metodismen og systematisk tog fat på at læse oplysende bøger, at gå i teatret og sammen med venner over en flaske vin at anstille forsøg med elektricermaskinen, matematiske instrumenter etc. Hans daglige levevis fulgte en tilsvarende opadgående linje, hvad han eksemplificerer udførligt gennem en liste over de nydelser, han

James Lackingtons boglade på Finsbury Square, *The Temple of Muses*, der eksisterede et godt stykke ind i det 19. årh. Bygningen blev ødelagt ved en brand ca. 1840.

efterhånden tillod sig. For sin sundheds skyld holdt han ridehest, skaffede sig et hus på landet, og han blev ejer af en herskabsvogn med firspand; kusk og tjener var i liberi.

Han foretog adskillige rejser i England og til Skotland og aflagde rapport om sine indtryk af boghandelen i de byer, han besøgte; ingen steder tålte forholdene sammenligning med London. På en af turene besøgte han sin barndomsby Wellington, hvor der til hans ære blev ringet med kirkeklokkerne hele dagen, og hvor han blev rost for, at han ikke i sin ophøjelse glemte fattige pårørende og venner. I de byer, hvor han tyve år tidligere havde arbejdet som skomagervend, opsøgte han sine gamle mestre, idet han anvendte hilsenen: »Pray, sir, have you got any occasion?» – den stående vending, når en farende svend søgte arbejde. »De fleste af disse brave mennesker havde fuldstændig glemt mig, så det er ikke let at forestille sig, med hvilken forbavselse de stirrede på mig. For De må vide, at jeg var så forfængelig (jeg kalder det humoristisk) at komme i min egen vogn og ledsaget af mine tjenere«.

Interiør fra Musernes Tempel.

At han blev en formuende mand, forstår man, når man hører, at hans fortjeneste i 1791 var 4000 pund og i 1792 omkring 5000 pund.

I 1793 solgte Lackington en fjerdedel af sin virksomhed til Robert Allen, der var vokset op hos ham og var vel inde i hans principper. Fra nu af firmerer han Lackington, Allen & Co. Kronen på sit livsværk satte han, da han (vistnok i 1794, han omtaler ikke selv flytningen) fra Chiswell Street flyttede til Finsbury Square og lod et af hjørnестederne indrette som boglade med en flothed, der ifølge en beskrivelse fra 1841 aldrig er blevet set før eller siden. »Butikken var så rummelig, at en postdiligence med fire for let kunne køre rundt om diskene, da den blev åbnet. Fra butikken og op til taget var der en cylindrisk åbning, fire eller fem etager høj, der foroven havde en glaskuppel med flagstang. Enhver del af denne mægtige bygning var fyldt med bøger. Dens ejer kaldte den med stolthed *Musernes Tempel*. Den er for nylig blevet ødelagt ved en brand«. Facaden var 42½ m lang.

Andre vidnesbyrd om dette bogtempel foreligger. I *Shadows of the Old Booksellers* fortæller Charles Knight, at han i 1801, da han var ti år gam-

mel, sammen med sin fader besøgte stedet, og han giver en levende beskrivelse af den imponerende bygning med dens brede trapper, dens læseværelser og boggallerier. Den før nævnte E. Marston oplyser, at hans partner, Sampson Low, der i begyndelsen af 1800-tallet som ung mand var hos det store forlag Longmans, Green, ofte talte om Musernes Tempel. Han havde set Lackington, der af den regulære boghandel betragtedes som noget af et sort får, hvad der dog udelukkende skyldtes han uortodokse forretningsmetoder – »om hans hæderlighed herskede der ingen tvivl«. Adam Black, grundlæggeren af A. & C. Black, var efter Lackingtons fratræden i tre år ansat i Musernes Tempel, hvor han begyndte med 18 shillings om ugen, men opnåede flere pålæg. I sine memoirer omtaler han forretningen.

I februar 1795 døde Lackingtons anden hustru, og omgående som altid giftede han sig knapt fire måneder senere med en slægtning til hende. Onde tunger vil påstå, at han averterede efter en ny hustru med en medgift på 20.000 pund sterling. Da han i 1798 havde afstået sin andel i firmaet til en kvartfætter, tog han bopæl i Thornbury i Gloucestershire, og i 1805, efter at han året i forvejen med *Confessions* havde gjort afbigt for sine angreb på metodismen, byggede han i Alveston et metodistisk kapel, hvor han selv blev prædikant. I sin læreby, Taunton, som han flyttede til i 1805, byggede han atter et kapel, men kom i konflikt med sine trosfæller i 1810, hvorfor han et par år senere tog til Budleigh Salterton i Devonshire, hvor han lod opføre et tredje kapel, og hvor han døde 22. november 1815.

James Lackington udgav sine *Memoirs* første gang i 1791. De oplevede flere udgaver. Den af artikelforfatteren benyttede har titlen: *Memoirs / of / the forty-five first years / of / the life / of / James Lackington, / The present bookseller in Chiswell-street, Moorfields, London. / Written by himself / in forty-seven letters to a friend. / With a triple dedication. / 1. To the public. / 2. To respectable / 3. To sordid / booksellers. / A new edition. / Corrected and much enlarged; interspersed with many original humorous stories, and droll anecdotes, not in former editions, to which is also added, an index. / London: / Printed for the Author, No. 46 and 47 Chiswell-street; and sold by all other booksellers. / MDCCXCIV / Price 5s. 6d. in boards.*

I tidsskriftet *Iris og Hebe* findes i februar- og mærtshæfterne 1803 en stærkt forkortet oversættelse: *Boghandleren James Lackington. Min Barndoms- og Ungdoms-Historie*, ved Hr. A. P. Meden, Præst i Aalborg. En sammenligning med en tysk oversættelse viser, at den danske oersætter har benyttet denne som forlæg.

Disse bøger er ligesom Lackingtons mønt stillet til rådighed af forlagsboghandler Adam Helms, Stockholm.